

СТАНОВИЩЕ ПРАВОСЛАВ'Я НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ПОСТБЕРЕТЕЙСЬКИЙ ПЕРІОД І ПРИЧИНИ ПЕРЕХОДУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИХ ЄПАРХІЙ НА УНІЮ З РИМОМ

У статті аналізується становище трьох західноукраїнських єпархій – Перемиської, Львівської та Луцької¹, з'ясовуються основні причини і наслідки їхнього переходу на унію з Римо-католицькою церквою в умовах іноземного церковно-релігійного та суспільно-політичного впливу.

Ключові слова: постберестейський період, західноукраїнські єпархії, унійні колізії, релігійна політика, конфесійна трансформативність, Перемиська єпархія, Львівська єпархія, Луцька єпархія, Києво-Руське православ'я, Руська православна церква, Київська митрополія.

Як унійний, так і поунійний режим зі всіма його суспільно-політичними та суспільно-релігійними наслідками оцінюється істориками по-різному. Одні вважають його окупаційним [8, с. 180–181], а інші – результатом цілком парламентарного акту. Так, наприклад, Н. Яковенко відзначає, що немає ні юридичних, ні логічних підстав говорити про якесь “захоплення” чи “поневолення” українського релігійного середовища [16, с.186]. Диспутанти з цієї проблематики повторюють окремі твердження настільки часто, що ті починають визнаватися навіть науковцями. А тому виникає потреба критичної оцінки багатьох положень і висновків щодо політичних і церковних уній, які улягали у загальнополітичний контекст як східної політики Римо-католицької церкви, так і державницької політики католицької Речі Посполитої. Більшість сформульованих ідеологем (особливо ж у радянській історіографії) ще й по нині виглядають науково обгрунтованими, а отже, залишаються усталеними, хоча, насправді, вони є досить сумнівної якості.

Актуальність дослідження становища західноукраїнських православних єпархій у постберестейський період, їхньої участі та ролі в унійних колізіях і боротьбі за власний суспільно-релігійний статус за умов релігійно-експансіоністськи налаштованих Російської монархії та Речі Посполитої зумовлюється передовсім тим, що відроджена Українська греко-католицька церква (УГКЦ) з церковно-релігійного утворення, яке довший час здатне було справляти свій ідейно-еклезіологічний вплив здебільшого на регіональному рівні (так зване “галицьке явище”), сьогодні успішно виборює собі звання церкви, яка може задовольняти релігійно-духовні та ментально-культурні запити більшості українського народу. Цьому сприяє й сучасна суспільно-політична ситуація в Україні: вже перенесено її адміністративно-релігійний центр зі Львова до Києва, що дозволяє УГКЦ у недалекому майбутньому мати всі шанси не лише позбутися ярлика “регіональної” та “модної лише в Галичині”, а й заявити про свої претензії на церковно-релігійний феномен всеукраїнського масштабу. Особливо ж це відчутно у контексті зтяжкого внутрішньоправославного конфлікту і протистояння між трьома православними церквами з різними ідейно-еклезіологічними та суспільно-політичними пріоритетами, що утворилися і функціонують в Україні внаслідок політичного розколу – розвалу радянської імперії.

Кардинальні зміни, що відбуваються у суспільно-релігійному бутті України, не тільки сприяють, а й вимагають об'єктивної оцінки багатьох історичних подій та явищ, а надто тих, які призвели до переходу трьох західноукраїнських єпархій (Перемиської, Львівської та Луцької) на унію після майже столітньої боротьби за власний канонічний статус. Отже, актуалізація проблеми становища західноукраїнських православних єпархій у постберестейський період, їхньої участі в унійних колізіях кінця XVII – початку XVIII ст. за умов духовного впливу є об'єктивно детермінована і заслуговує на власне наукове витлумачення, а її результати можуть мати певне теоретичне і практичне значення для вивчення української історії, а надто церковної.

Метою дослідження є спроба об'єктивно неупереджено витлумачити наслідки Берестейських соборів 1596 р. (унійного та протиунійного) і з'ясувати роль та місце трьох західноукраїнських єпархій у

¹ Тогочасні історичні назви цих єпархій значно ширші. У них відображалися найбільші міські центри, що підпадали під адміністративно-релігійний (канонічний) вплив єпископа, осідок якого знаходився в одному із них. Отже, повна історична назва тієї єпархії, яка у роботі подається одним словом “Львівська”, “Перемишльська” чи “Луцька”, у досліджуваній період називалася “Львівсько-Галицька та Кам'янецька єпархія”, “Перемисько-Самбірська та Сяноцька єпархія” і “Луцько-Острозька єпархія”.

процесі боротьби за збереження власного статусу в контексті тих геополітичних і суспільно-релігійних змін, які мали місце наприкінці XVII – початку XVIII століть в історії Києво-Руського православ'я.

Для досягнення означеної мети автор актуалізує та ставить перед собою такі **завдання**:

1. Відтворити суспільно-релігійну ситуацію на теренах трьох західноукраїнських епархій у постберестейський період; 2. З'ясувати основні причини та витлумачити наслідки переходу західноукраїнських православних епархій на унію з Римо-католицькою церквою; 3. Унаочнити двовекторність сприйняття ідей церковного об'єднання й розкрити причини антиоб'єднавчих настроїв на теренах цих епархій; 4. Дати об'єктивну характеристику унійним заходам на їхній території і проаналізувати специфіку підготовки, а відтак і переведення їх на унію. 5; З'ясувати історичне значення запровадження унії у Перемиській, Львівській та Луцькій епархіях у церковно-релігійному житті УГКЦ зокрема та Києво-Руського православ'я загалом.

Об'єктом дослідження є історіософське осмислення наслідків Берестейських соборів та умотивованості дій західноукраїнських владик – Перемиського єпископа Інокентія (Винницького), Львівського єпископа Йосипа (Шумлянського) і Луцького єпископа Діонісія (Жабокрицького), а також православної шляхти, церковно-релігійних об'єднань (головним чином церковних братств, гуртків тощо) і пересічних віруючих цих епархій у постберестейський період, що обумовлюється адекватністю їхньої реакції на тогочасні церковно-релігійні й суспільно-політичні перетворення, а звідси й конфесійну трансформативність, викликану релігійно-експансіоністськими настроями православної Півночі та католицької Речі Посполитої, що в підсумку призвели до запровадження церковної унії на теренах Перемиської, Львівської та Луцької епархій.

Розглядаючи історичний розвиток Києво-Руського православ'я упродовж першого століття після Берестейської унії, варто пригадати деякі моменти, що стосуються самого її укладення. Дуже часто доводиться чути, що ідея унії єпископату Київської митрополії з Римо-католицькою церквою з'явилася вперше чи то в Римі, чи то при дворі польського короля, чи то серед єзуїтів. Або ж, інше: "Берестейський унійний собор (1596 р.) є неканонічний". В історіографії церковної унії існує низка тривіальних суджень, які різняться між собою хіба що ступенем нав'язування.

Аналіз джерельної бази рельєфно унаочнює та яскраво засвідчує, що першість в уійних пошуках належить виключно ієрархам Руської православної церкви, зокрема львівському єпископу Гедеону (Балабану), до якого дещо згодом долучився перемиський єпископ Михайло (Копистенський). Навіть, якщо унію розглядати, як таку собі, за словами В. Антоновича, "штучку Потія і Терлецького", то слід пам'ятати, що вони обидва були ієрархами тієї ж таки Київської митрополії, не кажучи вже про те, що луцький єпископ Кирило з благословення патріарха Константинопольського Єремії (Траноса) став патріаршим екзархом, бо бачте, "королівський" ставленник –митрополит Київський Михайло (Рогоза) не викликав його Всесвятості довіри. Отже, зайвим є доведення, що Берестейський унійний собор, на якому було проголошено ухвалу про зміну канонічної юрисдикції Київської митрополії, підготували та здійснили ієрархи Руської православної церкви, хоча, поза будь-яким сумнівом, залишається те, що їхні прагнення цілковито улягали у контекст східної релігійної політики Риму і відповідали релігійно-політичним планам Варшави.

А тепер кілька слів про "канонічність" чи "неканонічність" Берестейських уійного і протиуійного соборів (1596 р.). Пошук відповіді на запитання: яке з цих двох зібрань працювало у правовому полі, а яке ні і наскільки канонічно обґрунтованими є постанови кожного з них, цілковито залежить від того, кого ми вважатимемо за вищу церковну владу у Церкві – її Главу чи когось із її представників. Незаперечним є той факт, що на боці митрополита Київського Михайла (Предстоятеля Руської православної церкви) стояли ще п'ять єпископів, тоді коли серед противників унії були лише два ієрархи –єпископ Львівський Гедеон і перемиський владика Михайло. До цього ж можна додати ще й місце проведення Берестейських соборів, форми і методи підготовки їхньої роботи, які свідчать далеко не на користь опонентів церковного єднання. Більшість істориків, які засуджують унію, описуючи місце проведення антиуійного собору, послуговуються однією і тією ж тезою: "Усі православні церкви (крім церкви св. Миколая) у Бересті були зачинені за наказом властей, тому наради противників унії відбулися в будинку Райського" [11, с. 47]. Проте інший конфесійно зорієнтований дослідник О. Григоренко, який від унії не залишає й каменя на камені, стверджує, що православні свідомо "замість церкви вибрали великий і просторий кам'яний будинок, який належав господарю на ім'я Райський" (протестанту за релігійними переконаннями – Авт.) [7, с. 21].

Ще один момент, на який варто було б теж звернути увагу, – це поділ, що виник у Київській митрополії напередодні Берестя. Його важко було передбачити, хоча б з огляду на те, що всі її ієрархи, включаючи й єпископів Львівського та Перемиського, виступали з рішеннями на користь унії, адже й вони ухвалювали свою постанову собору про відрядження до Риму двох своїх представників. Їхня ж несподівана опозиція напередодні уійного собору та відступ від попередніх у цій справі напрацювань сприймалися не як

тривалий розкол, а як тимчасова розбіжність, яку можна буде невдовзі побороти, що власне й сталося, щоправда майже через століття: бо уніати зі свого боку, а православні, зі свого, – вважали Київську митрополію єдиним цілісним суспільно-релігійним організмом, який не може бути розчленованим.

Річ Посполита, як і всі інші тогочасні європейські держави, вважала релігійні відмінності серед свого населення небажаними, а тому її уряд, заручившись підтримкою Римської курії, відверто боровся за втілення в життя принципу “чия держава, того й релігія”. Деяким історикам на тлі решти державних утворень Річ Посполита “виглядала відносно толерантною країною” [13, с. 26]. Якщо з таким висновком і можна було б погодитися, то лише за умови визнання, що терпимість Речі Посполитої була необхідною умовою для реалізації її релігійно-політичних планів, а не переконанням. Як справедливо зазначає С.Сеник, “вона мусіла погодитися з фактом, що руська меншість, яка становила принаймні третину, а може, і половину населення держави, ніколи не перейде до латинської Церкви. Найкраща альтернатива, на яку можна було розраховувати, – це єдність віри з різницею в обряді. Отож після того, як ієрархія вибрала об’єднання з Римським Престолом, держава офіційно сприяла унії, але політична доцільність диктувала їй численні компроміси” [13, с. 26]. Тобто, скільки б не точилося дискусій стосовно церковно-релігійної політики Речі Посполитої, історичні реалії та досвід переконливо засвідчують, що її уряд надавав перевагу унії над самостійним розвитком і утвердженням православ’я на її теренах.

Криза у внутрішньо-церковному житті Київської митрополії поглибилася на початку XVII ст. і була зумовлена кризою її ієрархічного устрою. Йдеться передусім про те, що все колишнє Києво-Руське православ’я на той час було репрезентоване лише двома західноукраїнськими єпархіями, які вже у першому поунійному десятилітті залишилися без власних очільників – спочили у Бозі єпископ Львівський Гедеон (1607 р.) та єпископ Перемиський Михайло (1610 р.). Для відродження церковного життя й функціонування на теренах Речі Посполитої у православних майже не залишилося жодних перспектив, адже не було кому рукоположити єпископа для осиротілої пастви.

Вихід із ситуації було знайдено, коли правонаступник львівського владика Гедеона – єпископ Єремія (Тисаровський) прийняв свячення з рук Сучавського митрополита. За умов протистояння між уніатським і православним духовенством таке траплялося дуже часто, проте у більшості випадків свячення “на боці” не визнавалися канонічними ні православними, ні, тим паче, католиками [4, с. 125–127].

Оскільки ж один єпископ не міг приділити належної уваги перспективі і розвиткові західноукраїнських православних єпархій, а свячення “на боці” не визнавалося, то багато хто змушений був звертатися за свяченнями до місцевих уніатських ієрархів. Можна припустити, що це посилювало, з одного боку, тенденцію до зближення з уніатським духовенством, а з іншого – формувало у ставлеників почуття відданості душпастирю, від якого приймалося свячення. Криза православ’я полягала також і в стосунках мирян з духовенством. Пов’язана з місцевими традиціями суспільного впорядкування, а також з тодішньою церковною політикою, ця криза надзвичайно активізувала позаієрархічні структури – те, що в історіографії названо “світським елементом” [9, с. 93–118]. Найвизначнішою формою організації цього “елемента” був братський рух, діяльність якого активно підтримувалася і стимулювалася місцевими владиками, князем Костянтином Острозьким та іноземними православними релігійними центрами, зокрема представниками Александрійської церкви [1, 2]. Ще важливішу роль у боротьбі з унією та активізації процесу відродження православного життя в Речі Посполитій відіграла козаччина. Проте і ті, і інші своїм надмірним втручанням у внутрішнє церковно-релігійне життя лише поглиблювали кризу традиційної системи світського патронату у Київській митрополії. Витлумаченню цієї проблеми значна увага приділена в авторському дисертаційному дослідженні “Роль Львівської та Перемиської єпархії в унійних процесах наприкінці XVII – початку XVIII століть” [15, с. 85–102].

Поява ієрархії у травні 1620 р. та її спроби відновити свою юрисдикцією на теренах Київської митрополії ознаменувало “початок кінця” гегемонії братського руху. Після смерті митрополита Київського Іова (Борецького) його наступник Ісайя (Копинський) також намагався узяти братства під свій пастирський контроль. Проте остаточне розв’язання проблем, пов’язаних зі світським рухом у Київській митрополії, належить хіба що її митрополиту Петру (Могилі). Саме він зумів підпорядкувати усі існуючі на той час позаієрархічні структури своїй владі. Однак братчики й надалі прагнули зберігати попередню дистанцію у “співпраці” з церковними ієрархами. Конфлікти та протистояння, зумовлені боротьбою за сфери впливу у церкві, не припинялися аж доки братства не зникли з арени суспільно-релігійного життя.

Основними чинниками, що сприяли різкому повороту подій у церковно-релігійному житті західноукраїнських єпархій, наслідком яких стала активізація унійних ідей на теренах Львівської, Перемиської, а згодом і Луцької єпархій, були геополітичні. Адміністративний поділ України, що відбувся в результаті другого поділу Речі Посполитої, вніс суттєві корективи у канонічно-територіальний устрій існуючих церковних юрисдикцій як уніатської, так і легалізованої 1632 року

православної. Обидва її поділи не стільки створювали умови для самовизначення західноукраїнських єпархій, скільки вимагали від них негайних адекватних дій. Останні були продиктовані боротьбою за сфери впливу на церковно-релігійне життя православних вірян українських і білоруських земель, що набула нового імпульсу між Російською монархією та Річчю Посполитою. За цих умов церковно-релігійні справи у західноукраїнських єпархіях набувають такої конфігурації, в якій поєднуються політичні, національні, релігійно-бословські та культово-обрядові елементи, що не могло не зачіпати інтересів держав-суперниць і Риму. У підсумку це призвело до того, що стався відхід Перемиської, Львівської та Луцької єпархій від Києва і, тим самим і від православної Київської митрополії. Ситуація склалася так, що колись єдина руська (українська) земля поділилася на дві частини, на кожній з яких було встановлено дві окремі православні юрисдикції. Одну очолював митрополит Київський Йосиф (Тукальський), а іншу – Антоній (Винницький). Заплутавшись у такій ситуації, одні визнавали главою Руської православної церкви митрополита Київського Йосифа (1663 – 1675 рр.), який резидував у Запоріжжі та був екзархом патріарха Константинопольського, а інші (і ті й інші – православні) – митрополита Київського Антонія (до возведення у митрополичий сан був православним єпископом Перемишля), який також перебував у канонічному підпорядкуванні патріарха Константинопольського і був душпастирем православних вірян сучасної Правобережної України.

Окрім того, упродовж XVII ст. відбулася й серйозна структуризація суспільства не на користь Києво-Руського православ'я. Йдеться передусім про окатоличення української та білоруської шляхти. В.Антонович пише, що “православна шляхта покатоличилася в першій половині XVII ст. до того, що в другій половині сего століття вже не багато шляхетських родів держалися віри своїх предків. Вони чинили нікчемну менчість на провінціоанальних соймках, а в декотрих країнах (напр.: У Чорній Русі, в Подільщині) пропали майже зовсім” [4, с. 90]. Ось як про цей доволі масовий перехід на католицизм та стрімке спольщення української шляхти говорить Ю. Федорів: “...кожен, хто переходив на латинництво, ставав рівночасно поляком. Туди помандрували Вишневецькі, Острозькі (сини князя Костянтина Острозького), Чарторийські, Сангушки, Сапіґши та цілий ряд інших” [14, с. 171].

Окатоличення українсько-білоруської шляхти призвело до того, що не було кому представляти й захищати інтереси православних у сеймах. До цього ж слід додати й те, що поступово зводилася до мінімуму роль козащини у боротьбі за православне віросповідання та обряд. Слід пам'ятати, що остання, по-перше, сконцентрувала свій ресурс на Лівобережній Україні, а по-друге, як справедливо зазначає Д.Блажейовський, російський царат, використавши потенціал козацького корпусу у боротьбі з Польщею, почав виношувати плани, націлені на його ліквідацію [6, с. 435–436]. А з відновленням та утвердженням у Київській митрополії влади духовенства стрімко починають втрачати свій вагомий вплив і церковні братства, що були чи не найзавзятішими борцями з унією. Коли роль обидвох у церковно-релігійному житті звелася до мінімуму, створилися чи не найсприятливіші умови для проникнення унійних ідей на терени Львівської, Перемиської та Луцької єпархій.

Отже створювалася вигідна релігійно-політична ситуація, яку уряд Речі Посполитої зумів вдало використати на власну користь. Розглядаючи унію як поступовий, але надійний засіб для окатоличення українців і білорусів, її уряд активізував комплекс заходів, головною метою яких було довершення унійних процесів на Правобережній Україні. Добре розуміючи в яких складних геополітичних умовах перебуває держава, політичні кола Речі Посполитої та й сам король провадили досить таки дипломатичну, а якщо відвертіше, то хитрозамислувату політику. Все зводилося до нібито визнання релігійних прав за православними, але насправді ж уживалося всіх зусиль для того, аби реально покращувати становище уніатської церкви і в такий спосіб заохочувати православний клір переходити до уніатського табору.

Визначальна роль у процесі популяризації унійних ідей на теренах західноукраїнських єпархій, а відтак і реалізації планів Речі Посполитої щодо переведення їх на унію з Римо-католицькою церквою належить двом ставленикам короля Яна Собеського – Івану Винницькому та Івану Шумлянському (згодом єпископи: Перемиський та Львівський). Їхня позиція цілком відповідала державницьким інтересам Речі Посполитої, адже обидва були активними її громадсько-політичним діячами. Дослідники зазначають, що І.Шумлянський зумів відзначитися неабиякою наполегливістю у веденні переговорів з гетьманами П.Дорошенком та І.Мазепою про об'єднання України. Російський монарх Петро I вбачав у ньому також причетність до зради цареві гетьманом І.Мазепою [12, с. 27–28].

Виявивши в Іванові Шумлянському невідому схильність до унії, король призначає його єпископом на Львівську кафедру. Проте, представники Свято-Успенського братства стали на заваді королівським намірам, а тому єпископську кафедру той зміг посісти лише після смерті єпископа Євстахія (1676 р.). Король був упевнений у послідовності та відданості нового єпископа, адже він ще під час військової служби не виявляв якоїсь особливої прихильності до православ'я. Щоб більше заохотити Йосипа Шумлянського, 10 березня 1675 р. король своїм привілеєм, виданим у Брацлаві, призначив його адміністратором Київської митрополії [3, арк. 1]. Тут же польський король видав універсал, виконання якого вимагало від православного

духовенства і мирян абсолютного послуху перед єпископом. У королівському універсалі за Йосипом Шумлянським закріплювалося право адміністративного і церковно-релігійного впливу на Перемиську, Луцьку, Мстиславську та навіть Чернігівську єпархії. Остання, як відомо, у результаті Андрусівського перемир'я між Росією та Річчю Посполитою підпала під політичний протекторат Москви. Король і уряд держави робили все для того, щоб під юрисдикцію Львівського єпископа опинилися усі ті єпархії, які належали митрополиту Йосипу Тукальському. Отже, Ян Собеський уживав максимум зусиль, націлених на зміцнення духовної та адміністративної влади свого ставленика, який був прихильником унійної політики Речі Посполитої і міг добре прислужитися для успішної її реалізації.

За таких умов Перемиська єпископія 1679 року перейшла до рук схильного до унії ієрарха. На неї король призначив Івана Винницького (брата київського митрополита Антонія). Як бачимо, і Львівська, і Перемиська єпархії відтепер знаходилися у руках таємних уніатів, або ж тих, хто розглядався королем як надійний інструмент, за допомогою якого Річ Посполита мала здійснювати свою релігійну політику на Правобережній Україні. Отже, і для уряду Речі Посполитої, і для західноукраїнських єпископів Луцького Інокентія Винницького та Львівського Йосипа Шумлянського залишалось лише втілити унійний проект у життя, що, власне, невдовзі й сталося.

Аналіз проблеми становища західноукраїнських православних єпархій у постберестейський період і витлумачення основних факторів, які вплинули на зміну канонічного статусу Перемиської, Львівської та Луцької єпархій в процесі столітньої боротьби за власне національно-релігійне самовизначення за умов української бездержавності, дає нам підстави зробити такі висновки:

1. Берестейський протиунійний собор, скликаний 1596 року єпископом Львівським Гедеоном та його однодумцем – перемиським єпископом Михайлом, за всебічної підтримки князя Острозького, окрім викляття прихильників унійного поєднання, не дав бажаних результатів. Радше, навпаки – у середовищі православних поглибилася суспільно-релігійна криза, яка незабаром переросла у міжконфесійну ворожнечу і війну за релігійною ознакою.

2. Увесь період існування західноукраїнських православних єпархій як частини Руської православної церкви, що вціліла й продовжила своє існування у постберестейський період, сповнений тяжких випробувань. Внутрішньоцерковне життя у цих єпархіях кращим не стало, навпаки, додалися нові складнощі, зумовлені тривалим внутрішнім протистоянням не лише з братствами, а й тією частиною українських вірян, які прагнули до з'єднання церков.

3. Суспільно-політичні трансформації (поділи Речі Посполитої) стимулювали уряд останньої, якомога швидше закрити релігійну проблему шляхом довершення унії на Правобережній Україні, стимулювавши цим самим до активнішої діяльності Римську курію, в результаті чого та розпочала широку пропагандистську діяльність, спрямовану на “навернення схизматиків” і ліквідацію розколу між православними і католиками.

4. Ідея переходу західноукраїнських єпархій на унію з Римо-католицькою церквою живилася згодкою про Берестейське церковне об'єднання 1596 р. й час од часу переростала в її практичну площину. Проте унійні ідеї, якими попервах марили львівський єпископ Гедеон та його перемиський колега, владика Михайло, знайшли своє втілення в життя аж через століття, коли Перемиська (1691р.), Львівська (1700 р.), а за ними й Луцька єпархії (1702 р.) перейшли на унію з Римським апостольським престолом.

Сама ж реалізація унійного проекту на теренах цих єпархій, його підготовка і впровадження на практиці є окремою компонентою історіософського осмислення унійної проблематики і потребує подальшого ретельного наукового дослідження.

Література

1. Лист Олександрійського єкзарха Кирила до братства з закликом зміцнювати православну віру й помиритися з єпископом Балабаном Гедеоном. Оригінал. 28 березня 1601 р. // ЦДІА України у м. Львові. – Ф.129. – Оп.1. – Спр.357.
2. Лист Олександрійського патріарха Мелетія до братства з висловленням визнання за стійкість у збереженні православної віри та з закликом помиритися з Львівським єпископом Балабаном Гедеоном. Оригінал. 29 листопада 1598 р. // ЦДІА України у м. Львові. – Ф.129. – Оп.1. – Спр.325.
3. Повідомлення короля Яна III Собеського духовенству і віруючим про призначення Львівського єпископа Шумлянського Йосипа адміністратором Київської митрополії. Копія з XVIII ст. 10 березня 1675 р. // ЦДІА України у м. Львові. – Ф.129. – Оп.1. – Спр.693.
4. Антонович В. Нарис становища православної церкви на Україні від половини XVII до кінця XVIII ст. // Розвідки про церковні відносини на Україні–Руси XVI – XVIII ст. – Львів, 1990. – Т. VIII. – Препринт. – Львів, 1991.

5. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – ч. 1–8: у 34-х т. – К.: Тип. Ун-та св. Владимира, 1859–1914. – Ч.1. – Т.10.
6. Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. – Львів: Каменяр, 1995. – Т.1. Внутрішня вартість медалі.
7. Григоренко О. Унія в історії України–Русі: короткий історичний нарис. – Житомир, 1995.
8. Жила В. Національно-релігійні особливості католицької полемічної літератури в Україні кінця XVI – початку XVII сторіч // Збірник праць Ювілейного Конгресу. – Мюнхен, 1988 – 1989.
9. Історія православної Церкви в Україні: Збірка наукових праць. – К.: Четверта хвиля, 1997.
10. Карташов А.В. История Русской Церкви. – М., 2005.
11. Крижанівський О., Плохій С. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. – К.: Либідь, 1994. – Кн.3.
12. Рудович І. Унія в Львівській єпархії / передрук з “Діла”. – Львів: Наклад. авт., 1900.
13. Сенік С. Українська Церква в XVII ст. – Ковчег // Збірник статей з церковної історії. – Львів, 1993. – Ч.1.
14. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. – Репринтне видання. – Львів: Свічадо, 2001.
15. Шкрібляк М. Роль Львівської та Перемишської єпархій в унійних процесах кінця XVI – початку XVIII століть. – Кандидатська дисертація на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. – Острог, 2007.
16. Яковенко Н. Зрадливий перевертень чи цементуючий фермент нації? // Наше минуле. – 1993. – №1.

Sammary

Mykola Shkribliak

The situation of the Western Ukrainian Orthodox eparchies in the after-Brest period and the reasons of their transition to the with Rome

The article contains the situation of three eparchies in Western Ukraine – in Peremyshl, Lviv and Lutsk. The author outlines the main reasons and consequences of their transition to the Union with the Roman Catholic Church in the conditions of the foreign religious, social and political influence

УДК 17.03

**© Олександр Бродецький
м. Чернівці**

АВТОНОМНО ГУМАНІСТИЧНІ І РЕЛІГІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІСТОРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЕТИЧНОЇ ДУМКИ

У статті здійснюється методологічний екскурс в історію етичної думки людства. Аналізується діалектика автономно гуманістичного і релігійного чинників в обґрунтуванні засад моральності. Визначаються можливості синтезу цих двох контекстів етичної думки.

Ключові слова: морально-антропологічна криза, гуманізм, солідарність, культура, цінності.

Духовна та соціальна ситуація сьогодення відзначається тенденціями морально-антропологічної кризи. Це **актуалізує** пошуки ефективних шляхів обґрунтування оновленого гуманізму, який би надав дієвих ідейних і практичних імпульсів таким життєво важливим настановам, як міжлюдська солідарність, гармонізація ставлення людини до природи, подолання знедуховленості культури й тотального релятивізму ціннісних критеріїв. Водночас будь-який пошук нового у сфері ідей і цінностей неминуче передбачає увагу до історичної спадщини, конструктивну рефлексію щодо наявного в її надрах цінного досвіду, який може служити одним з методологічних дороговказів пошуку перспективних шляхів розвитку. Розбудова сучасного гуманізму принципово неможлива без актуалізації на нових засадах і в новому соціально-ціннісному контексті продуктивних морально-етичних ідей минулого. А принципівий лібералізм і плюралізм сучасного світогляду спонукає бачити конструктивне ціннісне ядро як в етиці релігійній, так і світсько-гуманістичній, вміти здійснювати їх синтез та віднаходити шляхи гармонізації сакралізованого й секулярного контекстів моральності. Цим і мотивується **мета** цієї статті: *на шляхах екскурсу в історію етичної думки від античності до Нового часу обміркувати тенденції як світсько-гуманістичного, так і релігійного обґрунтування моралі і моральності, простежити потенції їх синтезу та актуальну значущість для морального пошуку людини сьогодення.* Порівняльна увага до античності, Середніх віків, Відродження і Нового часу викликана тим, що сукупний ідейний та історичний досвід саме цих епох заклав ідеологічний і